

References

1. Zakon Ukrainy "Pro kulturu" [The Law of Ukraine "On Culture"] (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Supreme Council of Ukraine*. (24), art. 168 [in Ukrainian].
2. Vytkalov, V.H. (2004). *Ukrainska kultura: storinky istorii XX st.* [Ukrainian culture: the pages of history of XX century]. Rivne : Verteks [in Ukrainian].
3. *Analitychnyi zvit Ministerstva kultury Ukrainy za 2012 rik "Pytannia u haluzi kultury"* [Analytical Report of the Ministry of Culture of Ukraine for 2012 "Issues of cultural"] (2013). Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
4. Filina, A.P. (2008). *Derzhavna kulturna polityka* [State cultural policy]. Kyiv : DAKKKiM, 2008 [in Ukrainian].
5. Klochko, V.P. (2005). *Hlobalizatsiia: ekonomichni i sotsiokulturni aspekty* [Globalization: economic and socio-cultural aspects]. Kyiv: DAKKKiM [in Ukrainian].
6. *Perspektyvy rozvytku kultury v Ukraini* [Prospects for the development of culture in Ukraine] (2012). *Dialoh kultur : Ukraina – Hretsiiia* [Dialogue of Cultures: Ukraine – Greece]. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 20-21 veresnia 2012 r. (Soloniky – Patry – Afiny – Odesa – Kyiv)*. Kyiv : NAKKKiM [in Ukrainian].

УДК 726.54+94(477–25)+378.147

Чухрай Любов Олександрівна
кандидат культурології, доцент
Київського національного університету
культури і мистецтв
e-mail: l.chuhrai@gmail.com

**ЗАМІТКИ ДО ВИКЛАДАННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ
ІСТОРІЇ КИЄВА: ПАМ'ЯТКИ АНДРІЇВСЬКОГО УЗВОЗУ**

У статті розглядаються питання створення навчального курсу, присвяченого архітектурній історії міста Києва. Основною формою викладання такого курсу є лекція-екскурсія. Така форма поєднує науковість та наочність. Створення лекцій-еккурсій повинно формуватися за ландшафтно-ансамблевим принципом. Запропоновано розроблену за цією схемою екскурсію Андріївським узвозом.

Ключові слова: архітектура, викладання, екскурсія, Андріївський узвіз, Десятинна церква, Андріївська церква, Покровська церква.

Чухрай Любов Александровна, кандидат культурологии, доцент кафедры истории Украины и музееведения Киевского национального университета культуры и искусств

Заметки к преподаванию архитектурной истории Киева: достопримечательности Андреевского спуска

В статье рассматриваются вопросы создания учебного курса, посвященного архитектурной истории города Киева. Основной формой преподавания такого курса является лекция-экскурсия. Такая форма занятия объединяет научность и наглядность. Создание лекций-экскурсий должно проходить в соответствии с ландшафтно-ансамблевым принципом. В статье предлагается лекция-экскурсия по Андреевскому спуску, разработанная в соответствии с этим принципом.

Ключевые слова: архитектура, преподавание, экскурсия, Андреевский спуск, Десятинная церковь, Андреевская церковь, Покровская церковь.

Chukhrai Liubov, Ph.D. in Cultural Studies, Associate Professor of Ukrainian History and Museology Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Recommendations for Kyiv architectural history course teaching. Sightseeings of Andriivskiy descent

This article presents issues for creation the educational course on Kyiv architectural history. Lecture-excursion is the main teaching method of the course as it helps to combine scientific and visual spheres to build the holistic approach. Lectures-excursions must be created on the landscape-ensemble approach, as Andriivskiy descent excursion, presented in this article.

Geographically Kyiv is an extremely compound city. The architecture is composed of specific landscapes and architectural complexes or ensembles. Education program for students should be based on the Kyiv architecture specific features.

The Andriivskiy Descent – is one of the best-known places in Kyiv. A number of the Andriivskiy Descent's architectural sights and monuments are closely connected to the lives of prominent Kyiv citizens. In late 80s of the XX century, the Andriivskiy Descent underwent principal renovation in the architectural style of XIX century. Streetlights, stone-block pavement and house fronts has been completely reconstructed. Art studios, cafes, galleries and other places have been opened there. It is possible to say that the Andriivskiy Descent has become a typical open-air museum.

St. Andrew's Church and M. Bulgakov Museum (located at №13 on the Andriivskiy Descent) are conceptually-emotive centers of the tour down the Andriivskiy Descent.

St. Andrew's Church, a monument of XVIII century, is the Baroque period architectural pearl of international importance. St. Andrew's Church is one of four Ukrainian attractions included into UNESCO list. The chronicles indicate that during the XI century, St. Andrew's Monastery was situated here, instead of the church.

Placing the church on the hill makes it dominant and noticeable from everywhere. According to the chronicles, St. Andrew the First Called (I century AD) has placed the cross here, blessed the earth around and predicted the building

of the huge city with plenty of churches around. In XVIII century, the Empress Elizabeth stated her willingness to build a palace church here. St. Andrew's Church built during 1747 – 1762 and designed by the prominent architect F.-B. Rastrelli was harmoniously blended into surrounding landscapes and became one of the architectural landmarks of the city. Not only authentic architectural shapes, but also sumptuous interior, being the gorgeous pattern of church interiors of the Baroque period remained unchanged. Elegant carving art works (iconostasis, altar canopy-rotunda, pulpit), gold-plated sculptures and oil paintings of the XVIII century, created on F.-B. Rastrelli's sketches and drawings, are extant as holistic and undamaged ensemble.

Small garden square of Ivan Kavaleridze's sculptures and his workshop are located just below the St. Andrew's Church to the right of the street. On the opposite side of the street the house of 1840s, profitable merchant № 34, built in 1901 are attracting attention.

The Memorial Museum of Mikhail Bulgakov is located at №13. Viktor Nekrasov has once identified it as Turbiny's house. This is the place where events of the novel "The White Guard" and the play "Days of Turbiny" took place. M. Bulgakov's portrait sculpture is placed on the right of the house.

Majority of Kyiv residents identify the city with the Andriivskiy Descent. Here different times, events and outstanding Kyiv citizens' fates meet. The history itself is breathing with gardens and hills.

This tour can be finished on Kontraktova Square near the Samson fountain, reconstructed in 1982. The duration of the tour will vary from one to 2 academic hours. Duration of the tour depends whether sightseers are going to visit M. Bulgakov museum, climb up the Castle Hill, visit exhibition "Museum of One Street". Lecturer can vary content and duration of the tour depending on tastes of the audience and weather conditions. The Church of the Tithe, St. Andrew Church, Pokrovksa Church and M. Bulgakov Museum are the main objects of this lecture-tour.

Key words: architecture, teaching, excursion, Andriivskiy descent, Desiatynna Church, Andriivska Church, Pokrovksa Church.

Місто Київ має різноманітну та багатогранну історію. Вона закарбувалася у багатьох будівлях, що збереглися до нашого часу. Можна сказати, що архітектура – це кам'яний літопис міста. Архітектурним пам'яткам та історії міста Києва присвятили праці багато дослідників. Серед них Я. Боровський [2], Г. Івакін [5], М. Каргер [7], П. Позняк [10], М. Рібаков [11]. Архітектурні пам'ятки Києва розглядаються у багатьох путівниках (А. Івченко [6], С. Удовік [12]). Але спеціальних праць щодо досвіду викладання архітектурної історії Києва немає. Тому в навчальні програми гуманітарних факультетів вузів Києва доцільно включати курс присвячений не тільки самій історії міста, а й його архітектурним пам'яткам.

Метою статті є розкриття основних моментів викладання курсу з історії архітектурного та історичного розвитку міста Києва.

Створення вузівського курсу, присвяченого характеристиці архітектурній історії міста Києва, має свої особливості. Розглянемо їх.

По-перше, людина жила на території сучасного Києва значно раніше за саме місто. Кирилівська верхньопалеолітична стоянка, розташована на території Києва, має вік 10–12 тис. років. На Дніпровських кручах є залишки численних стійбищ доби бронзи та раннього залізного віку. Отже, вже в далекі від нас часи місця, де пізніше виникає Київ, були заселені. Київ вважається найдавнішим містом Київської Русі. Його історія налічує значно більше 1000 років. На нашу думку, в основу навчального курсу має бути покладений хронологічний принцип. За ним перші теми мають бути присвячені доісторії міста, потім – Києво-Руському періоду, Польсько-Литовській добі, імперському, радянському періодам тощо. Залежно від зацікавленості та обраної спеціалізації студентів має бути розширений той або інший хронологічний період. Скажімо, для студентів, які спеціалізуються з Нового часу, більшу увагу треба приділити київській архітектурі стилів бароко та ампіру, тоді як історикам-археологам буде корисніше розширити передісторію міста, висвітлити археологічні пам'ятки на території Києва та його ранні періоди, які досліджені археологічними розкопками.

По-друге, за своєю географічною будовою місто Київ дуже складне. Його архітектура розпадається на значну кількість окремих ландшафтно-архітектурних комплексів чи ансамблів. Саме за такими комплексами і повинна будуватися структура програми навчального курсу для студентів.

По-третє, викладаючи курс та перебуваючи в самому місті, не можна обійтися без знайомства з пам'яткою наживо. Тому принаймні половину курсу мають становити лекції-екскурсії.

Екскурсія – цілеспрямований наочний процес пізнання навколишнього світу, процес, побудований на раніше підібраних об'єктах у природних умовах. Екскурсія має свої особливості в організації і методиці проведення. Серед її ознак: 1. Тривалість проведення від академічної години (45 хвилин) до однієї доби. 2. Наявність екскурсантів. 3. Наявність кваліфікованого керівника-спеціаліста (екскурсовода). 4. Наочність, зорове сприйняття, показ екскурсійних об'єктів на місці їх розташування. 5. Переміщення за задалегідь визначеним маршрутом. 6. Цілеспрямованість показу об'єктів, наявність певної теми. 7. Активна діяльність учасників (спостереження, вивчення, дослідження об'єктів) [3, 28].

Залежно від мети екскурсії існують її різні види.

Оглядова екскурсія є багатотемною, тобто вона розкриває різні аспекти життя міста. Об'єкти показу в ній різняться за формою та змістом (пам'ятки історії та культури, будинки, природні об'єкти, місця знаменних подій тощо). В цих екскурсіях поєднується історичний та сучасний матеріал. Хронологічні рамки оглядової екскурсії охоплюють час існування міста – з дня його заснування до сьогодення. Відмінність оглядової екскурсії від тематичної простежується у змісті, глибині розкриття матеріалу (менш деталізована), формулюванні вступу та висновків, логічних переходів (підпорядковані, тотожні, протилежні, співвідносні, тощо) [3, 32].

На нашу думку, оглядова екскурсія по Києву має розпочинати практичну частину курсу. Після вступу, коли студенти ознайомляться з основними періодами в історії міста, можна провести саме таку екскурсію. Вона може зайняти 2–2,5 години. Краще за все для цього використати транспортний засіб. Така екскурсія має будуватися за ансамблево-хронологічним принципом.

Решта занять повинні мати вигляд тематичної лекції-екскурсії. Така екскурсія розкриває лише одну тему. Тематичні екскурсії поділяють на ряд груп: історичні, виробничі, природничі, мистецтвознавчі, літературні і архітектурно-містобудівні.

Кожна із зазначених груп має відповідні підгрупи. Так, за змістом історичні екскурсії поділяють на підгрупи: історико-краєзнавчі, воєнно-історичні, археологічні і етнографічні [3, 32].

Серед екскурсій архітектурно-містобудівної тематики існує така класифікація:

- екскурсії, пов'язані з показом пам'яток архітектури певного періоду;
- екскурсії, що дають уявлення про творчість певного архітектора;
- екскурсії, які знайомлять з плануванням та забудовою міст за генеральними планами.

Міські екскурсії передбачають показ усього міста або його частини і бувають оглядовими та тематичними [3, 33]. Всі з перелічених варіантів екскурсій можуть бути задіяні у створенні навчального курсу.

Для вивчення архітектури Києва більше підходять пішохідні екскурсії. Вони більш насичені, надають можливість глибше, повніше вивчити об'єкти. Однак, вони охоплюють меншу територію: протяжність таких екскурсій не перевищує 5–6 км в місті і 10–12 км за містом [3, 34].

Розглянемо таку лекцію-екскурсію на прикладі вивчення Андріївського узвозу. Андріївський узвіз – це одне з найвідоміших місць в місті Києві. На цій вулиці зосереджено низку архітектурних пам'яток та пам'ятних місць, пов'язаних з діяльністю видатних мешканців міста Києва. Крім М.О.Булгакова, на Андріївському узвозі жили відомі українські художники Г.К.Дядченко, Ф.С.Красицький, І.С.Макушенко, скульптор Ф.П. Балавенський [10, 85]. Наприкінці 80-х років ХХ ст. вулиця зазнала кардинальної реставрації в архітектурному стилі ХІХ ст. Були відновлені ліхтарі, цегляна бруківка, оновлені фасади будинків. В них були відкриті художні майстерні, кав'ярні, галереї тощо. Можна сказати, що Андріївський узвіз після реконструкції став справжнім скансеном.

За традицією розпочинати лекцію-екскурсію краще з перехрестя між вулицями Десятинної, Володимирської та Андріївського узвозу. На початку екскурсії варто звернути увагу студентів на будинок №3 по Володимирській вулиці, який стоїть за спинами екскурсантів, якщо вони дивляться на Андріївську церкву. Будинок є типовим для провінційного класичного стилю початку ХІХ століття. Навпроти нього за високим стилобатом з кам'яним парапетом знаходяться залишки Десятинної церкви. Необхідно сказати кілька слів про історію цієї споруди. Вона була побудована наприкінці Х ст. Церква була зруйнована під час облоги Батисем Києва в 1240 році. Десятинна церква неодноразово досліджувалася археологами. Від початку вулиця стрімко збігає вниз повз численних прилавків різнобарвних митців.

Змістовно-емоційними центрами екскурсії на Андріївському узвозі є Андріївська церква та музей М.Булгакова у будинку №13.

Андріївська церква – перлина доби бароко, пам'ятка ХVІІІ ст. світового значення. Вона є однією з чотирьох пам'яток України, які ввійшли до Списку ЮНЕСКО. Літописи свідчать, що в ХІ ст. на місці церкви знаходився Андріївський монастир.

Розташування церкви на пагорбі забезпечує їй домінантне положення. Вона видна звідусіль. На цьому місці за літописами, апостол Андрій Первозваний у І ст. нашої ери встановив хрест, благословив ці землі й провів виникнення великого міста з багатьма церквами. Саме на цьому місці в ХVІІІ ст. імператриця Єлизавета Петрівна висловила бажання збудувати палацову церкву. Зведена у 174–1762 рр. за проектом видатного архітектора Ф.-Б. Растреллі, Андріївська церква надзвичайно гармонійно вписалася в навколишній ландшафт і стала одною з архітектурних домінант міста. Андріївська церква зведена в північно-східній частині виступу Старокиївського плато. Загальна висота собору близько 79 м над рівнем р. Дніпро. Геологічні обстеження пагорбу, на якому побудовано храм показали складну ситуацію. Пагорб, на якому збудована церква, має складні геологічні, зокрема гідрологічні, умови. Це зумовило особливості будівництва. Довелося побудувати церкву на масивній двоповерховій будівлі стилобату для зміцнення фундаментів. Було зроблено відведення ґрунтових вод. Широкі чавунні сходи ведуть на церковну паперть, з якої відкриваються примхливі київські краєвиди. До комплексу входять: верхня або власне церква, стилобат, сходи, паперть, фундаменти та підпірні стінки. Фундаменти мають потужні розміри залежно від товщини та висоти стін, під якими вони знаходяться. Деякі з них мають глибину до 4,2 м, а ширину – до 10 м [9, 474]. Можливо, є сенс оглянути спочатку сам пагорб, на якому стоїть храм, а вже потім приступати до відвідин самої церкви. Складні геологічні умови пагорбу є предметом постійної опіки з боку пам'яткоохоронних установ. Постійно моніториться геологічна ситуація.

Андріївська церква є унікальною пам'яткою. В ній збереглися не тільки автентичні архітектурні форми, але й багате внутрішнє оздоблення, яке є розкішним зразком церковного інтер'єру доби бароко. Вишукані твори мистецтва різьблення (іконостас, надпрестольна сіль, проповідницька кафедра), позолочене ліплення та олійний живопис ХVІІІ ст. дійшли до наших днів цілісним неушкодженим ансамблем, створеним за ескізами і малюнками Ф.-Б. Растреллі.

Ікони з іконостасу писала петербурзька група живописців під керівництвом Івана Вишнякова, серед яких найвидатнішим був Олексій Антропов – автор образу Андрія Первозванного на західному склепінні, ікони "Успіння Богородиці", сцени "Благовіщення" з Царських врат, запрестольного образу "Тайна вечеря" тощо.

У XIX ст. до сторічного ювілею Андріївській церкві було подаровано дві картини – "Проповідь апостола Андрія" українського художника Платона Бориспольця та "Вибір віри князем Володимиром" латиського художника Йогана Еггінка, що розміщені у трансепті храму.

Андріївська церква з 1968 р. відкривається як музей у складі Національного заповідника "Софія Київська" [8, 32].

Трохи нижче Андріївської церкви по правій стороні вулиці розташований невеликий сквер з скульптурними роботами Івана Кавалерідзе та його майстернею. Напроти по парній стороні вулиці привертає увагу будинок 40-х рр. XIX ст. та прибутковий купецький будинок № 34, побудований в 1901 р. Нижче по непарній стороні височить так званий Замок Річарда (так назвав його Віктор Некрасов). Ця будівля побудована в стилі модерну початку XX ст. (архітектор Р.Марфельд, 1904 р.). Ліворуч від замку знаходяться сходи, якими можна піднятися на гору Уздихальницю, де знаходиться один з найкращих оглядових майданчиків. Добре видно Поділ, Оболонь, Троєщину, Московський міст тощо. Зліва по парній стороні від узвозу відгалужується Воздвиженська вулиця. Вона веде до урочищ Гончари-Кожум'яки. Ліворуч по парній стороні піднімаються чавунні сходи на Замкову гору або Кисилівку. Як вважають археологи, найдавніші будівлі Києва мали знаходитись на цій горі. Сьогодні в північній частині гори знаходиться кладовище Флорівського монастиря [12, 33].

У будинку №13 розташований меморіальний музей М.Булгакова, який в свій час ідентифікував як будинок Турбіних Віктор Некрасов. Музей працює з 1991 року. Саме тут розгорталися події роману письменника "Біла гвардія" та п'єси "Дні Турбіних". Праворуч від будинку поставлено скульптурний портрет М.Булгакова. В будинку №8 розташований театр "Колесо". В будинку № 10 міститься гончарна галерея. На перехресті з вулицею Боричів Тік привертають увагу будинки в еkleктичній манері, побудовані в 70-ті роки XIX ст. Завершують ансамбль узвозу два великих будинки в стилі модерн, побудовані в 1915 р. Нижче за узвозом (будинок 2б) знаходиться "Музей однієї вулиці", де можна зануритися у Київ XIX століття. Наприкінці екскурсії є сенс завітати до Покровського храму, який побудований на місці більш ранньої, можливо, вірменської церкви [6, 157].

Для багатьох киян місто ототожнюється з Андріївським узвозом. На цьому місці перетинаються часи та події, долі видатних киян. Сама історія дихає цими садами та пагорбами, каменями та бруківкою. Екскурсію можна закінчувати на Контрактовій площі біля фонтану Самсон, відновленого в 1982 р.

Київ – сучасне велике місто, яке постійно розвивається. При цьому цей розвиток входить у протиріччя з історичною забудовою. Тому зовнішній вигляд міста буде змінюватись [4, 129]. Будемо сподіватися, що Андріївський узвіз не змінить свій історичний вигляд.

Отже, екскурсія Андріївським узвозом триватиме від академічної години до двох академічних годин залежно від того, чи будуть екскурсанти відвідувати музей М.Булгакова, підніматися на Замкову гору та Уздихальницю, оглядати експозицію "Музею однієї вулиці". Лектор, залежно від смаків аудиторії та погоди, може варіювати свою розповідь та її час. Головними об'єктами цієї лекції-екскурсії залишаються Десятинна, Андріївська, Покровська церкви та музей М.Булгакова.

Література

1. Анатомія міста: Київ. Урбаністичні студії. – К.: Смолоскип, 2012. – 195 с.
2. Боровський Я. Є. Походження Києва. Історіографічний нарис / Я. Є. Боровський. – К.: Наук. думка, 1981. – 150 с.
3. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2007. – 464 с.
4. Вечерський В. Дослідження старовинних населених місць / Вечерський В. // Спадщина містобудування України. – К., 2003. – С.129–137.
5. Івакін Г. Ю. Оповіді про стародавній Київ / За ред. С. О. Висоцького / Івакін Г. Ю. – К.: Рад. школа, 1982. – 112 с., іл.
6. Івченко А. С. Київ: Путівник. 24 екскурсії містом і околицями. – Пер. з рос. Т. М. Вакуленко, С. В. Сулими / Івченко А. С. – Харків: Біблекс, 2010. – 272 с.: іл.
7. Каргер М. К. Древний Киев / М. К. Каргер. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – 661 с.
8. Куковальська Н. М. Національний заповідник "Софія Київська" / Куковальська Н. М. // Культурні й духовні скарбниці України. Українськ.вид.центр "Галактика – С". – К., 2011. – С.32.
9. Молочкова Н. М. Комплексні дослідження Андріївської церкви та пагорба у ході ремонтно-реставраційних робіт / Н. М. Молочкова, Л. О. Ніщук, О. Л. Кравченко, О. П. Дишлик, В. Ф. Рибін // Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – К., 2014. Вип. 9. – С. 474–482.
10. Позняк П. Київ. Погляд через століття: Фотопутівник / П. Позняк, С. П'ятериков. – К.: Мистецтво, 1987. – 240 с.: іл.
11. Рибаків М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва / М. О. Рибаків. – К.: Київ, 1997. – 374 с.
12. Удовік С. Л. Київ. Фотокнига / Удовік С. Л. – К.: Ваклер, 2004. – 66 с. – (Серія "Міста України").

References

1. *Anatomiia mista: Kyiv. Urbanistychni studii* [Kyiv. Urban studies] (2012). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
2. Borovskiy, Ya. Ye. (1981). *Pokhodzhennia Kyieva. Istoriohrafichnyi narys* [Origin Kyiv. historiographical essay]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

3. Babarytska, V. (2007). *Ekskursoznavstvo i muzeieznavstvo* [Excursions and museology]. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].
4. Vecherskyi, V. (2003). *Doslidzhennia starovynnykh naselennykh mistis* [The study of ancient populated areas]. *Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy*. Kyiv, 129–137 [in Ukrainian].
5. Ivakin, H.Yu. (1982). *Opovidi pro starodavniy Kyiv* [Legend of Ancient Kyiv]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
6. Ivchenko, A.S. (2010). *Kyiv: Putivnyk. 24 ekskursii mistom i okolytsiamy* [Kyiv: A Guide. 24 city tours and surroundings]. Kharkiv: Bibleks [in Ukrainian].
7. Karger, M.K. (1961). *Drevnii Kiev* [Ancient Kiev]. Moscow-Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
8. Kukovalska, N.M. (2011). *Natsionalnyi zapovidnyk "Sofiiia Kyivska"* [National Sanctuary "Sophia of Kiev"]. *Kulturni y dukhovni skarbnitsi Ukrainy*. Kyiv, Ukrain.vyd. tsentr "Halaktyka – S", 32 [in Ukrainian].
9. Molochkova, N.M., Nishchuk, L.O., Kravchenko, O.L., Dyshlyk, O.P., Rybin, V.F. (2014). *Kompleksni doslidzhennia Andriivskoi tserkvy ta pahorba u khodi remontno-restavratsiinykh robot* [Comprehensive studies and St. Andrew's Church Hill during restoration works]. *Pratsi naukovy doslidnoho instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. Kyiv, (9), 474–482 [in Ukrainian].
10. Pozniak, P., Piaterykov, S. (1987). *Kyiv. Pohliad cherez stolittia: Fotoputivnyk* [Kyiv. Looking through the centuries: guidebook] Kyiv : Mystetstvo [in Ukrainian].
11. Rybakov, M.O. (1997). *Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyieva* [The unknown and little-known pages of history of Kyiv]. Kyiv: Kyi [in Ukrainian].
12. Udovik, S.L. (2004). *Kyiv. Fotoknyha* [Kyiv. Photobook]. Kyiv : Vakler [in Ukrainian].

УДК [94+008](477)"1920/193":001.4

Ототюк Олександр Валерійович
здобувач Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ: 20-і – початок 30-х років ХХ століття

У статті розкрито зміст специфічних понять соціокультурного простору та відносин, що виникли та побутували в культурному просторі України у період українізації, зокрема назви центральних державних і регіональних органів управління галузями культури та освіти, назви посад, творчих спілок. Вони були невід'ємною частиною комунікації у культурному просторі, стали іменами називними. Проте у наступні періоди історії їх сенс або знецінився, або явища, які вони характеризували, знищили. Ці поняття мають бути дослідженими, збереженими у культурній пам'яті, адже без урахування досвіду минулого неможливий повноцінний культурний поступ України у ХХІ ст.

Ключові слова: українізація, коренизація, терміни культурології, ВУСПП, Плуг, Гарт, Агітпроп, Лікнеп, Пролеткульт, культармієць.

Ототюк Олександр Валерієвич, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Актуальность исследования терминологии культурной жизни Украины: 20-е – начало 30-х годов ХХ века

В статье раскрыто смысл ряда специфических понятий социокультурного пространства и отношений, которые возникли и бытовали в культурном пространстве Украины в период украинизации, в частности названия центральных государственных и региональных органов управления сферами культуры и образования, названия должностей, творческих союзов. Они были неотъемлемой частью коммуникации в культурном пространстве, стали именами нарицательными. Но в последующие периоды истории их смысл либо обесценился, либо явления, которые они характеризовали, уничтожили. Однако они должны быть сохранены в культурной памяти, ведь без учёта опыта прошлого невозможно полноценное культурное продвижение Украины в ХХІ ст.

Ключевые слова: украинизация, коренизація, термины культурологии, ВУСПП, Плуг, Гарт, Агитпроп, Ликнеп, культармеец.

Ototiyk Olexandr, PhD candidate, National academy of managerial staff of culture and arts (unemployed)
Diffinitions of cultural life of Ukraine 1920 – the beginning of 1930: actuality of scientific research

The proposed scientific article aims to reveal the contents of a number of definitions that have emerged and existed in a cultural space of Ukraine during the period of Ukrainization, but in subsequent periods of history their meaning depreciated or phenomena that they characterized disappeared. However, they should be preserved in national cultural memory, because without experience and understanding of cultural problems of the past the cultural progress of Ukraine in the ХХІ century could not continue full. Taking into account that scientists have an aim to explore definitions and terminology relating to specific cultural phenomena it is important to continue to research and study such definitions that were inherent in certain periods of the history of culture, even if these definitions disappeared from circulation as a result of changes in the socio-cultural sphere. On the base of the proposed analysis of historiography, particularly different registers of definitions of history, culture and dictionaries of cultural studies we've identified that they described definitions that reveal as the main stages of cultural progress of humanity as its aspects. However, most definitions of the cultural life of the period since 1920 to early 1930's are not displayed in these registers. Thus, the proposed scientific article aims to reveal the content of a number of definitions that have emerged and existed in a cultural space of Ukraine during the period of Ukrainization. Describing definitions that were used Ukraine during the period of Ukrainization and partly in oth-